

Jazyk a jazykoveda v pohybe II

Zborník z medzinárodnej konferencie *(Socio)lingvistika –
perspektívy, limity a mýty* (Smolenice 11. – 13. 4. 2016)

Editorky
Bronislava Chocholová
Lucia Molnár Satinská
Gabriela Múcsková

VEDA,
vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied
Bratislava 2017

© Autori

Perla Bartalošová, Júlia Behýlová, Jana Bílková, Magdalena Błaszak, Adam Bžoch, František Čermák, Zdenko Dobřík, Juraj Dolník, Miroslav Dudok, Ľubomír Ďurovič, Ján Findra, Miroslava Gavurová, Annamária Genčiová, Tatjana Grigorjanová, Siniša Habijanec, Milan Harvalík, Martin Havlík, Jana Hoffmannová, Martina Ivanová, Lucie Jílková, Ivana Klabníková, Jaroslava Kmiťová, Natália Kolenčíková, Petra Kollárová, Martina Kopecká, Zuzana Kováčová, Ľubomír Kralčák, Ľubor Králik, Marianna Kraviarová, Jana Lauková, Patrik Mitter, Lucia Molnár Satinská, Kamila Mrázková, Katarína Muziková, Mira Nábělková, Ján Papuga, Mariana Parzulová, Vladimír Patráš, Jana Pekarovičová, Jana Regulyová, Věra Schmiedtová, Daniela Slančová, Sylwia Sojda, Stanislava Spáčilová, Veronika Štěpánová, Jana Svobodová, Mariola Szymczak-Rozlach, Sándor János Tóth, Tünde Tušková, Alžbeta Uhrinová, Oldřich Uličný, Lujza Urbanová, Miroslav Vondráček, Alena Záborská, Jiří Zeman, Mária Žiláková

Editorky

Mgr. Bronislava Chocholová, PhD.
PhDr. Lucia Molnár Satinská, PhD.
doc. Mgr. Gabriela Múcsková, PhD.

Zborník je súborom štúdií z vedeckej konferencie *(Socio)lingvistika – perspektívy, limity a mýty*, ktorá sa konala 11. – 13. 4. 2016 v Smoleniciach. Konferenciu organizačne pripravil Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra SAV. Do zborníka prispelo 56 autorov.

Prípravu publikácie čiastočne financovala Vedecká grantová agentúra Ministerstva školstva, vedy, výskumu a športu Slovenskej republiky a Slovenskej akadémie vied – grant VEGA č. 2/0182/15 *Jazyková norma a jej kodifikácia*.

© Jazykovedný ústav Ľudovíta Štúra Slovenskej akadémie vied v Bratislave, 2017

VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2017

ISBN 978-80-224-1605-4

Zborník štúdií vychádza na počesť Slavomíra Ondrejoviča pri príležitosti jeho životného jubilea.

Recenzenti

doc. PhDr. Janka Klincková, CSc.

prof. PhDr. Jozef Mlacek, CSc.

prof. PhDr. Juraj Vaňko, CSc.

OBSAH

SLÁVNOSTNÉ PRÍHOVORY

Príhovor jubilanta	11
Príhovor predsedu Slovenskej akadémie vied prof. RNDr. Pavla Šajgalíka, DrSc.	15
Príhovor dekana Filozofickej fakulty Univerzity Komenského prof. PhDr. Jaroslava Šušola, PhD.	17
Príhovor riaditeľa Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i., doc. RNDr. Karla Olivu, Dr., a predsedníčky Rady Ústavu pro jazyk český Akademie věd České republiky, v. v. i., PhDr. Markéty Pravdovej, Ph.D., MBA	18
Príhovor dekana Filozofickej fakulty Univerzity Mateja Bela v Banskej Bystrici prof. PaedDr. Karola Görnera, PhD.	19
Príhovor kolektívu Katedry komunikačnej a literárnej výchovy a Kabinetu výskumu detskej reči a kultúry Pedagogickej fakulty Prešovskej univerzity v Prešove	20
Príhovor riaditeľky Studia Academica Slovaca – centra pre slovenčinu ako cudzieho jazyka, Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave doc. PhDr. Jany Pekarovičovej, PhD.	21
Príhovor prof. PhDr. Ľubomíra Ďuroviča, DrSc.	22
Príhovor prof. PhDr. Jána Sabola, DrSc.	23
JURAJ DOLNÍK: Na počesť jubilanta Slavomíra Ondrejoviča	24

JAZYK – KULTÚRA – PRAGMATIKA

FRANTIŠEK ČERMÁK: Záhady kolem sedmičky (a nul): Esej	29
JURAJ DOLNÍK: Štandardizačné praktiky v slovenskom jazykovom prostredí	33
OLDŘICH ULIČNÝ: Znakové a rituální aspekty komunikace ve spisovné češtině	40
ADAM BŽOCH: Pojem konverzácie u Huga Grotia	48
ZDENKO DOBRÍK: Jazykový obraz Ferdinanda Porscheho u obyvateľov Vratislavíc nad Nisou	56
VĚRA SCHMIEDTOVÁ: Staří lidé a jazyk	63
SYLWIA SOJDA: Relacje paradygmatyczne w świadomości językowej Polaków i Słowaków	70
MARIOLA SZYMCZAK-ROZLACH: Kultúrne a jazykové tabu v minulosti a dnes (na slovenskom a poľskom materiáli)	80
JANA LAUKOVÁ: Determinanty interkultúrnej komunikácie v rámci sociálnej interakcie	87
PERLA BARTALOŠOVÁ: Xenodiskurz o Maďaroch, Rómoch a maďarských Rómoch na Slovensku	95
JÁN FINDRA: Masmédiálna komunikácia a správa ako žáner	108
ANNAMÁRIA GENČIOVÁ: Komunikačné nástroje na ovplyvňovanie v procese medializácie migračnej a utečeneckej problematiky	116
TATJANA GRIGORJANOVA: Mechanizmy verbálnej manipulácie v slovenskom a ruskom politickom diskurze	128
МАРИЯНА ПАРЗУЛОВА: Словообразовательные неологизмы как средство речевой агрессии в болгарских и русских медиатекстах	138
NATÁLIA KOLENČIKOVÁ: Žánrové premeny blogu a perspektívy jeho šírenia	147

JAZYK – SOCIETA – DYNAMIKA

JANA PEKAROVIČOVÁ: Slavomír Ondrejovič a Studia Academica Slovaca v kontexte sociolingvistickej interpretácie slovenčiny	157
---	-----

Dynamika a variantnosť národného jazyka

JANA SVOBODOVÁ: Projevy a vnímaní variantnosti v súčasnej českej jazykovej situácii	169
ĽUBOMÍR KRALČÁK: Aktuálna báza spisovnej normy	180
VLADIMÍR PATRÁŠ: Hodnotový potenciál hovorovej slovenčiny cez periskop sociolingvistiky	186
LUJZA URBANCOVÁ: Hovorová slovenčina na začiatku 21. storočia	198
SINIŠA HABIJANEC: Slovenská spoluhláska / – kodifikácia verzus úzus	206
LUCIA MOLNÁR SATINSKÁ: Jazyková norma z pohľadu konfliktu predstáv o jazyku Bratislava a vidieka	217

DANIELA SLANČOVÁ – MARIANNA KRAVIAROVÁ: Zvuková charakteristika oslovenia v trénerskom komunikačnom registri.....	224
ALENA ZÁBORSKÁ: K sociolektu hráčov počítačových hier.....	238
MILAN HARVALÍK: Miesto socioonomastiky v nauce o vlastných jménech.....	246
JÚLIA BEHÝLOVÁ: Bibliografia verzus jazyková norma.....	252
JÁN PAPUGA: Lingvistické perspektívy a aplikačné anachronizmy vo vyučovaní slovenčiny – výzva alebo rezignácia?	259

Jazyky v kontaktoch

MIROSLAV DUĐOK: Vektory revitalizácie jazyka v preventívno-lingvistickom svetle.....	269
ALŽBETA UHRINOVÁ: Z jazykových autobiografií Slovákov v Maďarsku	278
TÜNDE TUŠKOVÁ: Dotazníkový prieskum jazykových postojov u poslucháčov slovakistiky v Maďarsku.....	292
STANISLAVA SPÁČILOVÁ: Hovorová slovenčina za hranicami Slovenska	297
JAROSLAVA KMIŤOVÁ: Sociolingvistický výskum Rusínov v meste Svidník	310
MIRA NÁBĚLKOVÁ: <i>Hroznové víno</i> ... Komunikačné nástrahy slovensko-českej lexikálnej medzijazykovej homonymie	321
LUBOR KRÁLÍK: O anglicizmoch trochu inak. K otázke lexikálnych prevzatí z angličtiny v staršej slovenčine (na materiáli <i>Historického slovníka slovenského jazyka</i>).....	344
VERONIKA ŠTĚPÁNOVÁ: Fonetická adaptace anglicismů v češtině (z výsledků výzkumu výslovnostního úzu).....	352

JAZYK – DEJINY – OSOBNOSTI

LUBOMÍR ĎUROVIČ: Fátum slovenského vývoja – strata cyrilometodského dedičstva.....	361
PETRA KOLLÁROVÁ: Heteronymia a synonymia v mravoučných prekladových dielach Juraja Ribaya.....	368
IVANA KLABNÍKOVÁ: Launerov pohľad na štúrovský spisovný jazyk	378
MÁRIA ŽILÁKOVÁ: Samo Czambel o Slovákoch a slovenskom jazyku v reprezentatívnej edícii <i>Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben (Rakúsko-uhorská monarchia v textoch a obrazoch)</i> (1885 – 1901)	386
KATARÍNA MUZIKOVÁ: Jazyková situácia na Slovensku na prelome 19. a 20. storočia z pohľadu S. Czambela.....	395
MARTINA KOPECKÁ: Relácia medzi grafémou, fonémou a sémantikou na príklade predpôn <i>s-/so-, z-/zo- a vz-</i> v starších kodifikáciách	405

JAZYK – GRAMATIKA – LEXIKA

Gramatika

JANA HOFFMANOVÁ – MARTIN HAVLÍK: Hledání jednotky mluveného projevu: replika, výpověď, promluva.....	433
MARTINA IVANOVÁ: Medzi slovesom a vetou: valenčná gramatika slovenského jazyka (k otázke významových aspektov spracovania verb vo valenčnom slovníku)	442
JIŘÍ ZEMAN: Syntax mluvené češtiny: nesyntémové syntaktické konstrukce.....	452
ZUZANA KOVÁČOVÁ: Aspektuálnosť ako parolová kategória	458
KAMILA MRÁZKOVÁ: Syntaktická charakteristika jednání obecních zastupitelstev (jako prípad mluvené institucionální komunikace).....	471
SÁNDOR JÁNOS TÓTH: Číslo a počet v slovenčine a v maďarčine	480
LUCIE JÍLKOVÁ: K užívání slova <i>tak</i> (na materiálu současných soukromých dopisů).....	494

Slovtvorba a lexika

MIROSLAVA GAVUROVÁ: Sú na červenej planéte čierne vdovy? K viacslovným pomenovaniám s komponentom pomenúvajúcim farbu	503
JANA BÍLKOVÁ: Názvy abnormálnych stavů těla, duše i společnosti z hlediska slovtvorného	519
MAGDALENA BŁASZAK: Słownictwo deprecjonujące na przykładzie dysfemizmów we współczesnym języku macedońskim	528
PATRIK MITTER: Jazykovětypologická charakteristika kompozice v češtině.....	536
MILOSLAV VONDRÁČEK: Negace – aspekt slovtvorný	544
JANA REGULYOVÁ: Slovné druhy v nemeckej expresionistickej lyrike: korpusová analýza.....	549
JÚLIA BEHÝLOVÁ: Bibliografia prác Slavomíra Ondrejoviča za roky 2008 – 2016	559

Číslo a počet v slovenčine a v maďarčine

SÁNDOR JÁNOS TÓTH

Pedagogická fakulta, Univerzita J. Selyeho, Komárno

Number and quantity in Slovak and Hungarian

Jubilees are connected with numbers, the honoree, Slavomír Ondrejovič translated one of W. Humboldt's works (Humboldt, 2000) to Slovak, which is a fundament of the theory about the linguistic image of the world. Our honoree also researches the sociolinguistic aspect of the Hungarian-Slovak relations. That is why we analyse the grammatical category of numerus and the word class of numerals in Hungarian and Slovak from the aspect of linguistic relativity and ethnolinguistics.

1. Úvod

Jubileá sa viažu na čísla, jubilant Slavomír Ondrejovič preložil základné dielo (Humboldt, 2000) neskoršej teórie jazykového obrazu sveta (ďalej JOS), preto v príspevku vychádzame z etnojazykového a relativistického prístupu pri porovnaní čísloviek a gramatickej kategórie čísla v slovenčine a v maďarčine – veď jubilant sa venoval aj sociolingvistickým výskumom interakcie týchto dvoch jazykov.

Vyjadriť počet niečoho je elementárnym komunikačným zámerom v každom jazyku, predsa – alebo práve preto – existuje veľká pestrosť medzi jazykmi sveta vo vyjadrovacích možnostiach kvantitatívnosti: preto považujeme za zvlášť zaujímavé komplexne analyzovať numerus ako jazykovú kategóriu a numeráliá ako slovný druh a porovnať ich fungovanie v dvoch jazykoch. Našou hypotézou je, že v celosvetovom porovnaní majú maďarčina a slovenčina pomerne blízky jazykový obraz sveta z aspektu čísla a počtu.

Vychádzame z teórie jazykového relativizmu a JOS, ktorú stručne spracovali O. Orgoňová a J. Dolník (2010, s. 9 – 60), a metodicky sledujeme etnolingvistický prístup J. Pokorného (2010, s. 242 – 249). A. Aikhenwald (2007, s. 6) zdôrazňuje, že JOS je možné sledovať nielen na lexikálnosémantickej rovine, ale aj porovnaním gramatík jazykov. Pri porovnaní gramatických kategórií uplatňujeme metodológiu K. Buzássyovej (1977, s. 134 – 148; 1971, s. 160 – 174) a H. Lehečkovej (2003).

Našou metódou je synchronne porovnanie gramatickej kategórie čísla sloviess a menných slovných druhov, resp. slovného druhu čísloviek v maďarčine a v slovenčine z aspektu gramatického systému a jeho relácie k realite, čiže tematiku skúmame aj z toho hľadiska, aká logika vyjadrenia kategórie čísla a počtu entít sveta sa ukazuje v skúmaných jazykoch.

Počítanie vecí okolo nás a vyjadrenie počtu je základnou, univerzálnou jazykovou funkciou, ktorá je reprezentovaná vo všetkých jazykoch sveta. J. Pokorný (2010, s. 242 – 246) uvádza exotické príklady rôznych číselných systémov. Nás zaujíma, ako sa vyjadruje gramatická kategória čísla v menej exotických, no nepríbuzných jazykoch, ako je maďarčina a slovenčina. Opis gramatických kategórií a kategorizácia entít okolo nás do slovných druhov sú dvoma výskumnými oblasťami morfológie. V našom výbere ich spája sémantika čísla a počtu.

2. Kategória čísla

Jazyk odráža realitu tak, že ju rozčleňuje. Pri odrazových kategóriách sa pôvodne vychádza napr. z prirodzeného rodu; antropomorfizmus – hoci v odlišnej miere – je prítomný vo všetkých jazykoch (porov. Krupa, 1990, s. 126 – 130). V. Krupa (1980, s. 41) tiež píše o logickosti, resp. nelogickosti gramatických kategórií: tie vychádzajú z reality (napr. prirodzený rod alebo ľudské telo ako nástroj počítania, napr. na prstoch) a gramatikalizujú sa, nadobúdajú abstraktnejšie funkcie ako priamy odraz reality. Dôležitosť vyjadrenia istých kategorizačných aspektov môže byť od jazyka k jazyku odlišná (napr. rod v maďarčine nie je dôležitý), ale číslo je veľmi tesne späté s realitou – uvedené exotické príklady J. Pokorného (2010, s. 242 – 247) ukazujú veľkú rôznorodosť vyjadrovacích systémov. Typy plurálu podľa transparentnosti štruktúry v jazykoch sveta zhrnul J. Pokorný (2010, s. 242 – 244) do nasledujúcich schém:

- aditívny plurál: X a X a X...
- porovnávací plurál: X a podobné,
- asociatívny plurál: *Karlovcí, rodičia*,
- príbuzenský plurál: *bratia*,
- inkluzívny plurál: X a ďalší,
- lomený plurál,
- plurál veľkého alebo malého počtu,
- hromadné podstatné mená so singulatívnym charakterom.

Nakoľko sa takáto diverzifikácia vzťahuje na geneticky a typologicky odlišné, no areálovo blízke jazyky ako slovenčina a maďarčina?

2.1 Numerus menných slovných druhov

Slovenčina aj maďarčina rozlišujú číslo gramaticky, tvarom podstatných a prídavných mien, zámen a sloviac. Slovenčina zdedila tri čísla z praslovančiny: sg., pl. a duál. Singulár označoval jedinca, jednu vec. Plurál označoval väčší počet jedincov, vecí a duál dve veci v párovom vzťahu, napr. *očima, nohama, rukama*, neskôr dve živé veci alebo bytosti. Duál v starej slovenčine zanikol približne v 14. storočí. Jeho funkcie prevzal plurál. Toto splynutie sa odrazilo v tom, že v pluráli sa uplatnili niektoré prípony duálu, napr. *ženáma, rukáma, chlapoma*. Dvojtvary sa ustáliili, napr. *do ušú* → *do uší*, *do prsú* → *do prs* (Krajčovič, 2009, s. 84).

Značná časť jazykov (napr. lihir, sursurunga) naopak vyjadruje duál, triál a paukál označujúci malé množstvo (Pokorný, 2010, s. 243). Z tohto vonkajšieho hľadiska je možné skonštatovať paralely JOS v slovenskom a maďarskom jazyku, ale v slovenčine sú diferencovanejšie súvislosti medzi sémantickými kategóriami substantív a gramatickou kategóriou ich čísla. Kvantita podstatných mien disponuje aj aspek-

tom počítateľnosti a nepočítateľnosti. M. Sokolová (2007, s. 23) upozorňuje na súvislosť gramatickej kategórie čísla a sémantickej klasifikácie podstatných mien na počítateľné a nepočítateľné. Ďalej ich môžeme rozdeliť na hromadné a látkové mená. Pravda, nie všetky jazyky majú takéto členenie (Dryer – Haspelmath, 2013). Počítateľné podstatné mená majú jednotné aj množné číslo. Medzi počítateľnými a nepočítateľnými entitami je najostrejší rozdiel v angličtine, kde je rozdielna aj otázka: *how many?/how much?* Slovo *information* je v angličtine nepočítateľné slovo, vyžaduje kvantifikátor: *a piece of information*. Slovenčina taký jav vo vzťahu k abstraktným pojmom nemá, len v prípade látkových substantív: *dva poháre vína*. V maďarčine takéto dištinkcia nie je gramatikalizovaná.

2.1.1 Typy singuláru v slovenčine – singuláriá tantum

- hromadný sg., napr.: *mládež, ľudstvo, diplomacia*,
- látkový sg., napr.: *voda, múka, káva, piesok*,
- distributívny sg. – ide o pridelovanie (distribúovanie) jednotliviny nadradenému množstvu, napr.: *Naliala chlapom po pohárikú.*

Každá sekretárka má vedieť písať na počítači.

- druhový sg., napr.: *Babôčka pávoooká znáša vajička na listy žihľavy.*
(Navrátil 2009a, s. 33 – 36)

Ide o indoeurópsky jav, maďarčina sa na tieto aspekty JOS nekoncentruje. Vo vzťahu k abstraktným podstatným menám má akademická *Maďarská gramatika* jedinú poznámku: „... nezvykneme ich dávať do množného čísla“ (Keszler et al., 2000, s. 188). Na rozdiel od toho v slovenčine existuje diferencovanejšie delenie podstatných mien vo vzťahu k plurálu.

Skupinový pl.: párové veci, súvislé množstvo, existuje sg., ale je príznakový, napr.: *ponožky, ríbezle, jahody, čerešne, vlasy, oči, chlpy, ruky*. Apelatívum: *slovenské pívá*. Pre JOS Maďarov sú takéto delenia entít cudzie, v maďarčine je formálne všetko počítateľné. Táto skupina substantív existuje aj v maďarčine, ale len ako sémantická kategória, v gramatických vlastnostiach sa neodlišujú (Cserniczkó – Karmacsi, 2008, s. 51).

2.1.2. Pomnožné podstatné mená: pluráliá tantum

Sémantické skupiny pomnožných podstatných mien:

- *prázdniny, vohľady, fašiangy, hody, meniny, Vianoce, Turíce, pytačky, páračky, priadky*,
- *Nové Zámky, Košice, Topoľčany, Donovaly, Dolniaky, Levice, Apeniny, Vysoké Tatry*,
- *nohavice, šaty, lyžiarky, tepláky, montérky, nylonky, gate, traky*,
- *čučoriedky, brusnice, drieny*,
- *bedrá, plúca, útroby, kučery, šediny, ústa, kríže*,
- *odpadky, omrvinky, piliny, otruby, zostatky, obrezky, zlievky, výplaky*,
- *hrable, jasle, kliešte, krosná, nožnice, vidly, sane, hodiny, peniaze*,
- *osýpky, suchoty, príušnice*.

K pomnožným podstatným menám patrí používanie skupinových čísloviek: *jedny ústa, dvojce hrable, troje vidly* (Oravec – Bajzíkova – Furdík, 1988, s. 41 – 43).

V maďarčine sa pluráliá tantum vyskytujú iba okrajovo: *háromkirályok, minden-szentek, gázművek, Egyesült Államok*; sloveso je v jednotnom čísle, napr.: *Az Egyesült Államok volt a legnagyobb imperialista hatalom. A gázművek számlát küldött* (Vaňko, 1995, s. 100). *Kellemes ünnepeket!* ‚Príjemné sviatky!‘ V oboch jazykoch je forma plurálová, no myslíme na jednu entitu. Z antropologického aspektu je pozoruhodné číslo párových orgánov. Maďarským ekvivalentom viazaného plurálu typu *őci, nohy, ruky, vlasy* je singulár, lebo tieto časti tela sa interpretujú ako jeden celok. Ak niekomu chýba napr. jedna noha alebo ruka, v maďarčine sa používa označenie *féllábú, félkezű* (‚polnohý, polruký‘). V maďarčine síce neexistujú pluráliá tantum, no predsa sa preberajú slová spolu so zakončením slovenského množného čísla, a to pod vplyvom analógie uvedenej maďarskej prípony *-i*:

lodičky → *logyciski, körömcipő*‘ sg.

čapky → *tyapki, titokzokni*‘ sg.

tepláky → *tyepláki, melegítőnadrág*‘ sg.

vložky → *vlozski, intimbetét*‘ sg.

Z týchto slov sa v maďarčine ďalej tvorí pl.: *tyapkik, vlozskik, logyciskik* (Lanstyák, 2006, s. 95). Ide o jav transnumerizácie (Ološiak – Ološtiaková-Gianitsová, 2007, s. 32):

lat. sg. *opus* pl. *opera* → sk., maď. sg. *opera*

lat. sg. *medium* pl. *media* → maď. sg. *médium, *médiá* pl. *médiumok, *médiák* (v prípade tohto slova ide v maďarčine o nižší stupeň zdomácnosti, pl. sa tvorí analogicky ako slová *opera* alebo *keksz*, ale jazyková norma túto formu ešte neprijala)

angl. pl. *cakes* → sk. sg. *keks*, pl. *keksy, keks|ík|y*, maď. sg. *keksz*, pl. *kekszek*

angl. sg. *rifle* → sk. pl. *rifl|e* (analogicky ako pl. tantum *nohavice*), ale angl. *jean|s* → sk. *džíns|y*. Dôvod: *-e* je plurálovým sufixom v slovenčine, preto sa gramatikalizuje, kým *-s* nie, preto sa lexikalizuje.

angl. pl. *clip|s* → sk. pl. *klips|y*, maď. pl. *klipsz|ek*

angl. pl. *slip|s* → sk. pl. *slip|y*

V maďarskom preklade môžu slovenské pomnožné podstatné mená spôsobiť homonymiu. Vety *Kúpil si si nohavice? Daj mi okuliare!* možno preložiť dvojako: *Vettél maganak nadrágot?/Vettél magadnak nadrágokat?*, resp. *Add ide a szemüveget! Add ide a szemüvegeket!* Prvá veta sa vzťahuje na jeden pár vecí, druhá na viac párov. V slovenčine možno v prípade kúpy viac kusov takého druhu tovaru spresňovať význam vety lexikálnymi prostriedkami, napr. *Kúpil si si niekoľko párov nohavíc?*

Slovenčina a maďarčina majú celkovo blízky JOS z hľadiska singuláru a plurálu, no špecifické prípady (pluráliá tantum, hromadné, látkové a podobné indoeurópske kategórie) si vyžadujú pozornosť Maďara, rozmyšľajúceho v transparentnej bilaterálnosti jednotného a množného čísla a vyvolávajú pocit cudzosti (k tomu pojmu porov. Dolník, 2015, s. 13 – 172) pri používaní slovenského jazyka.

2.1.3 Tvarotvorba plurálu

V slovenčine sa na rozdiel od maďarčiny kategória čísla vyjadruje v rámci jednej gramatickej morfémy spolu s kategóriou pádu a rodu. Gramatickými morfémy N pl. v jednotlivých deklinačných štruktúrach mužského rodu sú *-i, -ovia, -y* a *-e*,

v ženskom rode *-y*, *-e*, *-i* a v strednom rode *-á*, *-ia* a *-atá*. „V maďarčine sa však plurál podstatných mien vyjadruje tzv. všeobecným znakom *-k*, prípadne jeho variantmi (pri substantívach označujúcich privlastňovacie vzťahy príponou *-i* alebo jej variantmi), ktorý sa pripája k otvorenej (t. j. na samohlásku zakončenej, napr. *fa* – *fák*) alebo zatvorenej (t. j. na spoluhlásku zakončenej, napr. *nap* – *napok*) kmeňovej morféme. Ak je kmeň zakončený na spoluhlásku, v maďarčine pred tzv. znakom *-k* musí stáť spájacia samohláska.“ (Misadová, 2011, s. 70) V maďarčine sa generálna plurálová prípona *-k* používa nielen pri skloňovaní podstatných mien, ale vo všetkých menných slovných druhoch. Výnimku tvorí vyjadrenie privlastňovacieho vzťahu v množnom čísle, kde sa používa prípona *-i*.

Morfematickú stránku plurálu spracovala najnovšie M. Mošaťová (2010, s. 18 – 23). Zisťuje pomernú pravidelnosť kategórie čísla, kde prevláda segmentálny homomorfizmus popri rovnakom podiele neutralizovaného. Redukovaný a alternovaný homomorfizmus, supletivnosť alebo identická forma singuláru a plurálu sú okrajovými javmi v slovenčine. Supletivizmus typu *človek* – *ľudia* v maďarčine neexistuje pri tvorbe plurálu, alternácie a neutralizácie kmeňa sa však vyskytujú; túto tematiku spracoval M. Pilecky (2007, s. 95 – 102):

- zmena dlhej kmeňovej samohlásky na krátku, napr. *kéz* – *kez|ek*, *madár* – *madar|ak*,
- vypadnutie kmeňovej samohlásky, napr. *dolog* – *dolg|ok*, *terem* – *term|ek*,
- zmena pozície samohlások v kmeňovej morféme aj s chýbajúcou samohláskou, napr. *kehely* – *kelyh|ek*, *pehely* – *pelyh|ek*,
- zmena poslednej krátkej samohlásky kmeňovej morfémy na dlhú, napr. *apa* – *apá|k*, *fa* – *fá|k*.

„Pri tvorení podstatných mien v N množného čísla, napriek rozdielnym typologickým črtám slovenského a maďarského jazyka, sa v oboch jazykoch vyskytujú podobné varianty kmeňových morfémy. Najtypickejšou hláskovou zmenou pri tvorení N maďarských podstatných mien v množnom čísle je ‚pridanie‘ spoluhlásky v do kmeňovej morfémy. Táto zmena môže byť kvantitatívna, čo znamená, že okrem pridania spoluhlásky v sa skrúti aj samohláska kmeňovej morfémy, napr. *ló* – *lov|ak*. V ostatných prípadoch okrem pridania spoluhlásky v v kmeňovej morféme nastávajú aj rôzne kvalitatívne zmeny: mení sa timbre samohlások, napr. *szó* – *szav|ak*, *tó* – *tav|ak*, z kmeňovej morfémy vypadne posledná samohláska, napr. *falu* – *falv|ak*, ale môže sa stať aj to, že okrem pridania spoluhlásky v do kmeňovej morfémy nenastanú v kmeni slova ďalšie zmeny, napr. *mag* – *magv|ak*, *mű* – *műv|ek*. Hláskové zmeny pri tvorení N pl. substantív sa teda v slovenskom jazyku vyskytujú v menšej, v maďarskom jazyku vo väčšej miere, čo zákonite vyplýva z typologických vlastností oboch jazykov.“ (Misadová, 2011, s. 70 – 74)

2.1.4 Menná kongruencia a kategória čísla

Špecifickou črtou maďarčiny je, že predmet pozostávajúci z viac častí je v sg.:

maď. sg. *fáj a lába* ‚bolí ma noha – možno, že obidve‘

maď. sg. *féllábú* ‚má pol nohy – čiže je jednonohý‘

maď. sg. *levágatom a hajam* ‚dám si ostrihať *vlas sg.!‘

Myslenie v sg. je výsledkom jazykovej ekonómie v maďarčine, jednotným číslom sa označuje predmet, ak zámeno alebo číslovka už vyjadruje pl. (Hegedús, 2004, s. 222):

maď. sg. *sok banánt vásárolt* **sok banánokat* ,kúpil veľa banánu’

maď. sg. *a végzős hallgatónkat orvossá avatták* **orvosokká avatták* ,promovali lekárov’

maď. sg. *a mai gyerekek önzővé válnak* **önzőkké válnak* ,stali sa sebeckým’

Pod vplyvom susediacich indoeurópskych jazykov sa v substrátových variantoch maďarčiny vytvárajú kontaktové plurálové konštrukcie:

**Szép banánokat árulnak az üzletben. V obchode predávajú pekné banány.*

*Prosím si dve pívá. pl. – Két sört kérek. sg. – *Kérek két söröket. pl.*

maď. *szép szeme van* – **szép szemei vannak* – pl. pod vplyvom *má pekné oči* (Benő, 2008, s. 139)

*Több *autók *mentek, sok *verseket olvastam, Mária és Júlia férjhez *mennek*

Na rozdiel od maďarčiny je v slovenčine zhoda zloženého slovesno-menného prísudku v čísle.

Košice sú (pl.) metropola (sg.) východného Slovenska. ↔ Košice sú metropolou východného Slovenska.

Na riešenie tohto protikladu sa využíva inštrumentál (Kačala, 2014, s. 54). J. Furdík (1977, s. 40 – 50) tvrdí, že „na rozdiel od maďarčiny slovenské prídavné mená sú trojvýchodiskové: majú gramatickú kategóriu zhody v rode, čísle a páde. (...) Gramatická zhoda medzi prídavným menom a podstatným menom sa v maďarčine uplatňuje ako syntaktický postup na vyjadrenie spolupatričnosti slov vo vete. V porovnaní so slovenčinou sú však odlišné základné formy zhody, sčasti rozdielna je aj konfigurácia gramatických kategórií, ktoré sa na vytváraní zhody zúčastňujú a líšia sa aj formálne prostriedky vyjadrenia zhody. (...) V maďarčine základnou kategóriou, ktorá konštituuje zhodu, je kategória čísla. Je to vlastne jediná univerzálna kongruenčná kategória, prítomná vo všetkých formách substantívnej kongruencie. V slovenčine má táto kategória pri konštituovaní kongruencie len sekundárnu úlohu, pretože primárne túto funkciu zastáva kategória rodu a najmä pádu. Z toho vyplýva, že substantívna kongruencia v slovenčine, keďže je „zdvojená“ (rod + číslo), je značne silnejšia ako v maďarčine, kde spočíva v podstate v jedinej kategórii.“

No „vzhľadom na to, že maďarčina nemá kategóriu gramatického rodu, zhoda prídavného mena ako určujúceho člena substantívnej syntagmy s podstatným menom ako určovaným členom syntagmy sa v maďarčine nerealizuje ani v čísle, ani v páde. Napríklad prídavné meno *öreg* ,starý’ v spojení s pádmí podstatného mena *ház* ,dom’ a *épület* ,budova’ nemení svoj tvar: *öreg ház* – *öreg házat* – *öreg házaktól* (...), podobne *szép lány* ,pekné dievča N’, *szép lányt* ,pekné dievča A’, *szép lányról* ,o peknom dievčati L’, *szép lányokról* ,o pekných dievčatách’, *öreg épület* – *öreg épületek*“ (Vaňko, 2015, s. 46).

2.2 Verbálna gramatická kategória čísla

Číslo majú podľa J. Pokorného (2010, s. 242 – 245) nielen entity, ale aj slovesá, kde je kvantifikovaný dej alebo predikát (viacnásobnosť deja, frekvencia, miera,

časová a priestorová extenzia). Existujú však jazyky (napr. amazonský jazyk pira-ha), kde sa neodlišuje číslo osoby (*ja/my*), v ich JOS sa nevenuje veľká pozornosť množstvu.

Slovesná gramatická kategória čísla je podľa L. Navrátila (2009b, s. 69 – 70) ob-siahnutá v kategórii osoby, kým J. Kačala (2014, s. 145 – 147) ju považuje za oso-bitnú gramatickú kategóriu. Nezávisle od toho, ktorú koncepciu považujeme za smerodajnú, možno skonštatovať, že číslo slovíes vyznačuje skôr paralely v slo-vensko-maďarskom porovnaní. V oboch jazykoch sa časujú slovesá v množnom a jednotnom čísle a v oboch jazykoch je číslo nositeľom zhody.

Kategória čísla sa využíva v slovenčine na vyjadrenie vykania. Na vykanie (Dryer – Haspelmath, 2013) sa vo väčšine jazykov sveta používa variant záměna 2. osoby (*ty/vy*), kým maďarčina má na to osobitné, komplikovanejšie prostriedky (*ön, maga, tessék*). Z toho vyplýva, že v slovenčine je vykание v množnom čísle menej transparentné, je vyjadrené 2. zámennou osobou plurálu a prostredníctvom zho-dy slovesného prísudku s osobou podmetu (*pozdravujem Vás – köszöntöm Önt / köszöntöm Önöket, podte! – jöjjön / jöjjenek / gyertek!*); z hľadiska maďarčiny je teda v slovenčine polysémia. Túto polysémiu sa snažia odstrániť hovoriaci tvarmi, napr. *boli by ste taký dobrý/taká dobrá*. Komplikovanejšie spôsoby vyjadrenia vy-kania spôsobujú, že v maďarčine je vykание na ústupe, ľudia si tykajú aj v takých situáciách, keď si v slovenčine vykajú. Dôvodom je predovšetkým jazyková ekonó-mia, na ktorú sa explicitne odvolávajú sami používatelia jazyka, keď si potykajú – vraví sa, že pre jednoduchosť.

2.2.1 Kongruencia predikatívnej konštrukcie

Otázky zhody v predikatívnej syntagme spracovali J. Furdík (1977, s. 43) a K. Bu-zássyová (1977, s. 139 – 140). Jednosť a mnohosť v kvalite sa zhoduje so singulá-rom a plurálom v gramatickom tvare, paralelnosť JOS z hľadiska čísla pri časovaní slovíes narúša iba existencia plurálií tantum v slovenčine, napr. *Čas sú peniaze. Košice sú pekné mesto*. (Buzássyová 1977, s. 139 – 140).

„V maďarčine sa v prísudzovacom sklade slovesný prísudok zhoduje s podme-tom vyjadreným substantívom alebo zámenom v osobe a čísle, napr. (*én*) *futok* ‚(ja) bežím‘, *a fiúk futnak* ‚chlapci bežia‘, (*te*) *mész* ‚(ty) ideš‘, *a gyerekek mennek* ‚deti idú‘. Menný prísudok sa zhoduje s podmetom v čísle, napr. *a tanuló jó* ‚študent (je) dobrý‘, *a tanuló jók* ‚študenti (sú) dobrí“ (Vaňko, 2015, s. 47)

Zhoda príslovkového slovesa v osobe a čísle so substantívom alebo zámenným podmetom je prítomná v oboch jazykoch: pl. *a fiúk játszanak*, sg. *én adok*. Odliš-nosti sú v tých prípadoch, keď je sloveso v minulom čase alebo podmieňovacom spôsobe. V takom prípade sa slovenské sloveso zhoduje s podmetom nielen v oso-be a čísle, ale aj v mennom rode – túto kategóriu však maďarčina nemá (Vaňko – Auxová, 2015, s. 91).

3. Počet v jazyku – číslovky ako samostatný slovný druh?

3.1 Numeráliá a číselné systémy

Bázu číselných systémov v jazykoch sveta analyzujú M. Dryer a M. Haspelmath (2013). Ľudské telo bolo nástrojom počítania, preto sa vo väčšine jazykov vyvinul

desiatkový systém (10 prstov), ale existujú napr. aj dvadsiatkové systémy, relikty tohto systému je vo francúzštine *vingt* a maďarčine *húsz*. Osobitné nemotivované pomenovania (napr. *zwölf*, *eleven*) pre 11, 12 v germánskych a románskych jazykoch sú stopami dvanástkového systému (hodiny, mesiace), slovenčina má osobitné archaické pomenovanie pre 40: *meru*, porov. rus. *sorok*. Sú jazyky (napr. v Amazónii), v ktorých sú len neurčité číslovky (rozlišuje sa *jeden* a *dva*, ďalej iba *mnoho*, *málo* a *trochu viac než málo*) (Pokorný, 2010, s. 242 – 247).

Číslovky sa formovali ako súčasť prirodzeného jazyka v bežnej komunikácii, nie ako súčasť exaktnej matematickej nomenklatúry. Počet sa spočiatku vyjadroval ako ohraničený celok v zmysle *dvojica*, *trojica*, *pätica* atď. Až neskôr vzniklo vedomie, že číslovky vyjadrujú **číselné hodnoty** aritmetických úkonov. Číslovky ako slovný druh sa začali formovať až v období samostatného vývinu slovanských jazykov. Vzory čísloviek slovenčina nezdedila z praslovančiny (Krajčovič, 2009, s. 125 – 127). V indoeurópskych jazykoch existoval aj duál (v slovinčine je zachovaný), existujú jazyky s triádom aj kvadrálom na pomenovanie malého počtu do 5 (Pokorný, 2010 s. 243). (Porov. používanie G od čísla 5 v slovenčine.)

Číselné systémy sú jednoznačným odrazom JOS daného jazykového spoločenstva. Pomenovanie číslic ovplyvňuje aj matematické schopnosti ľudí: v čínskom jazyku sú transparentnejšie pomenovania číslic ako v angličtine; aj to môže byť príčinou toho, že ázijskí žiaci majú lepšie výkony v matematike (Pokorný, 2010, s. 249).

Na vyjadrenie zložitejšieho počtu treba mať vyvinutý aj systém čísloviek. Pri tvorení čísloviek poznáme bázy čísloviek, podľa ktorých tvoríme zložitejšie tvary matematickými úkonmi. Exponenciu môžeme vyjadriť buď novými slovami (sto, tisíc), alebo afixmi (milión, bilión, trilión). Táto forma tvorenia je dosť mladá, pochádza z Európy.

Vo väčšine jazykov sveta sa používa desiatková sústava čísiel, ale existujú aj dvanástkové, dvadsiatkové a šesťdesiatkové systémy. V Papue-Novej Guinei počítajú podľa častí tela. V takom prípade môže napr. slovo *rameno* znamenať aj viac čísiel, aj časť tela. Počítanie je kultúrnou aktivitou, ktorá nezávisí len od formálneho systému čísloviek. Pri výskume číslicových systémov sa treba zaoberať aj tým, že v dnešnej dobe čoraz viac spoločností prechádza na desiatkovú sústavu kvôli západnej kultúre. Z kultúrneho, antropologického a jazykovedného hľadiska je zaujímavý spôsob zápisu čísloviek aj tematika magických čísiel v rôznych kultúrach (Pokorný, 2010, s. 245 – 249).

3.2 Číslovky a gramatické kategórie ostatných slovných druhov

Číslovky sú nadstavbovým slovným druhom, lebo v rámci kategoriálneho významu kvantitatívnosti funkčne napodobňujú tri slovné druhy:

- substantíva (*tri*, *traja*, *jednotka*, *pätorka*, *polovina*, *polovica*, *tretina*),
- adjektíva (*trojaký*, *trojnásobný*),
- adverbiá (*trojnásobne*, *trojako*, *trojmo*).

Z toho dôvodu B. Keszler et al. (2000, s. 70 – 79) popiera opodstatnenosť samostatného slovného druhu čísloviek v maďarčine, lebo formálne aj funkčne sú prídavnými menami, resp. substantívami. Ani *Morfologické aspekty súčasnej sloven-*

činy (Dolník et al., 2010) nevenujú osobitnú pozornosť číslovkám. Existencia tohto slovného druhu je opodstatnená iba sémanticky a na základe tradície gramatík. Gramatickú tradíciu klasifikácie kvantitatívnych slov prehodnotil P. Ondrus (1969, s. 11 – 47). Navrhuje prechodné riešenie, ktoré si zachová samostatný slovný druh pre užší kruh čísloviek (základné, rozčleňovacie, podielové, zlomkové – teda so samostatným významom pomenovania počtu). Isté typy neurčitých, násobných, druhových a radových čísloviek navrhuje zaradiť medzi príslovky, zámená, prídavné mená alebo podstatné mená podľa toho, ako sa na ne pýtame (Ondrus, 1962, s. 233).

Akademická *Maďarská gramatika* obsahuje tri vetné členy súvisiace s číslom (Keszler et al., 2000, s. 426 – 427, 445 – 446):

- príslovkové určenie čísla (számhározó), podtyp príslovkové určenie času vyjadrené multiplikatívami: *-krát – egy|szer élünk, öt|ször kérte, sok|szor gondolt rá;*
- príslovkové určenie číselného stavu (számállapot-hatórozó): *Csak négyen maradtunk. – Len štyria sme zostali. Ók ketten vannak. – Oni sú dvaja;*
- kvantitatívny prívlastok (mennyiségjelző): na otázku *kolko?* odpoveďou nie je vždy číslovka (*prvá herecká garnitúra*).

Číslovky súvisia so spomenutými slovnými druhmi aj z aspektu gramatických kategórií. Číslovky, ktoré vystupujú pri mene, preberajú s obmedzením:

- substantívnu kategóriu rodu (*jeden/jedna/jedno, dva/dve* – podobne ako zámeno *oni/ony*) a životnosti (*dvaja, traja, štyria*) – tieto kategórie a tvary v maďarčine neexistujú;
- adjektívnu kategóriu stupňovania majú neurčité číslovky v oboch jazykoch; pri stupňovaní sa vyskytujú supletívne tvary v slovenčine aj v maďarčine, napr. *veľa – viac, sok – több*.

Samostatne používané číslovky vyjadrujú kategóriu pádu. V slovenčine sa číslovky zhodujú s podstatným menom – okrem gramatického rodu a čísla – aj v páde, napr.: *ľúbi jedné|ho muža*. V maďarčine sa v takýchto konštrukciách nachádza vždy nemenný tvar čísloviek: *egy férfit szeret*.

L. Navrátil (2009a, s. 165) poznamenáva, že číslovky nemajú morfológickú kategóriu čísla, lebo je to obsiahnuté v ich lexikálnom význame. Kategória čísla sa uplatňuje iba pri číslovkách, ktoré:

- majú formu adjektív, napr. *jeden – jedni manželia, jedny cigarety,*
- vyjadrujú číselné postavenie vecí a ich skupinu v rode: *chlapci boli prví, dievčence boli druhé,*
- vyjadrujú číselné určenie druhej variability (druhové číslovky), napr. *dvojaká múka*.

J. Vaňko (1995, s. 116 – 118) zdôrazňuje, že v maďarčine zostávajú podstatné mená po číslovke (určitej i neurčitej) v jednotnom čísle, napr. *egy asztal – két asztal – öt asztal*. Číslovky sa v pozícii prívlastku neskloňujú.

V slovenčine sa oproti nemennej forme maďarskej číslovky *egy*, napr.: *egy férfi, egy nő, egy gyerek*, uplatňuje gramatická kategória rodu: *jeden muž, jedna žena, jedno dieťa*. Od čísla *dva* až po *štyri* stojí v slovenčine substantívum v množnom čísle, kým v maďarčine v jednotnom čísle, napr.: *dva stoly – két asztal, dve ženy*

– *két asszony, dve deti – két gyerek*, pričom pri podstatných menách mužského rodu sa v slovenčine uplatňuje aj kategória životnosti, napr.: *traja muži – három férfi, tri stoly – három asztal*. Od čísla *pět* nahor je v slovenskom jazyku príslušné podstatné meno v G pl., napr.: *pět mužov, päť žien, päť detí*, kým v maďarčine zostáva v N sg., napr.: *öt férfi, öt nő, öt gyerek*.

3.3 Druhy čísloviek v slovenčine a maďarčine

Pre sémantiku čísloviek je v oboch jazykoch rozhodujúci pojem počtu jednotlivostí, druhov, skupín, opakovaní:

- **určité číslovky:** počet vyjadriteľný číslom, presné vyjadrenie počtu/číselné určenie vecí – môže byť nahradený číslicami;
- **neurčité číslovky:** počet nevyjadriteľný číslom, iba približne, na základe subjektívneho postoja (Navrátil, 2009a, s. 166 – 167).

M. Dryer a M. Haspelmath (2013, kap. 53) analyzujú formálnu súvislosť **odvodnosti radových čísloviek zo základných**:

- nie je rozdiel medzi základnými a radovými;
- sú totožné, s výnimkou číslovky *prvý*;
- pravidelná derivácia: **jeden|tý, *dva|tý*;
- *prvý* je supletívny a od 2 sufixácia;
- **prvý a druhý sú supletívne a od 3 sufixácia.**

Logika tvorenia základných a radových čísloviek je podľa posledného, zvýrazneného postupu totožná v maďarčine a v slovenčine. V oboch jazykoch sa vyskytujú supletívne tvary číslovky 1 a 2, ďalej je derivácia radových čísloviek pravidelná.

Maďarská gramatika rozlišuje aj **zlomky**, napr.: *ötöd, hatod, pätina, šestina* (Csernicskó – Karmacsí, 2008, s. 60 – 61). Tie slovenská gramatika nepokladá za samostatnú kategóriu čísloviek. Podstatné meno po zlomkoch je v G sg., napr.: *tretina hrušky – harmad körte, polovica chleba – fél kenyér*. Číslovka *pol* je úplne nesklonná: *pol tucta, do pol tucta, s pol tuctom*. Číslovka *štvrt* má v singulári nesklonný tvar *štvrt* a v pluráli nesklonný tvar *štvrte*: *tri štvrte hodiny*.

Podielové číslovky tiež nie sú samostatnou kategóriou, pokladajú sa za skloňované tvary základných čísloviek, napr.: *po dvoch, po jednom* (Čulenová – György, 2015, s. 157). Ich tvorbu v jazykoch sveta predstavili M. Dryer a M. Haspelmath (2013). Existujú jazyky bez podielových čísloviek, ich derivácia je možná reduplikáciou, prefixáciou, sufixáciou, prepozíciou, postpozíciou alebo miešaním týchto spôsobov. Z toho slovenčina uplatňuje prepozíciu, maďarčina reduplikáciu (*egy-egy*) a sufixáciu (*egy|en|ként*).

„V slovenskom jazyku sa **pri označení počtu vecí vyjadrených pomnožnými podstatnými** menami používajú **skupinové číslovky** namiesto základných (napr.: *jedny nohavice, dvoje dverí*). Ich ekvivalentmi v maďarčine sú základné číslovky (porov.: *egy nadrág, két ajtó*).“ (Misadová, 2011, s. 83) Napr.:

dvojo kachiel – két kályha
štvoro husiel – négy hegedű
dvoje očí – két szem
trojo topánok – három cipő
desatoro prikázaní – tízparancsolat

„Na pomenovanie obyčajného počtu dejov v slovenčine slúžia **násobné číslovky** tvorené zo základných čísloviek pomocou slova *raz* alebo nesamostatnou zložkou *-krát* (napr.: jeden *raz*, *dva|krát*). V maďarčine im zodpovedajú adverbiá tvorené zo základných čísloviek príponami *-szor/-szer/-ször* (porov.: *egyszer*, *kétszer*, *öt-ször*). **Druhové číslovky** v slovenčine pomenúvajú počet druhov vecí (napr. *dvojaký*, *päťoraký*). Ich ekvivalentmi v maďarčine sú prídavné mená tvorené zo základných čísloviek adjektívnymi príponami *-fajta* alebo *-féle* (porov.: *kétfajta*, *ötféle*).“ (Misadová, 2011, s. 83 – 84)

V maďarčine má číslovka 2 dva tvary: *kettő* a *két*, čo súvisí s kategóriou určitosti – neurčitosti, predmetnosti – bezpredmetnosti. V spojení s ďalším slovom sa používa *két*, samostatne sa používa *kettő*:

– *Két kiló almát kérek.*

– *Hány kilót?*

– *Kettőt.*

V takomto prípade ide o zdôrazňovaciu funkciu, podobne ako pri použití číselných podstatných mien pri počítaní. V maďarčine zvuková podobnosť čísloviek *két* (2) a *hét* (7) narušuje komunikáciu, preto sa začal používať derivát *hetes* ‚sedmička‘. Neskôr sa to analogicky rozširovalo na všetky číslovky pri platbe, aby nedochádzalo k nedorozumeniam.

Sumarizáciou porovnania čísloviek v slovenčine a v maďarčine je nasledujúca tabuľka vypracovaná na základe univerzitných učebníc (Mandelíková, 2016, s. 88 – 90; Čulenová – György, 2015, s. 156 – 161; Cserniczkó – Karmacsi, 2008, s. 60 – 61) zhrnúcich rôzne aspekty delenia čísloviek:

Tab. č. 1: Klasifikácia čísloviek podľa vzťahu k číselným pojmom

druh číslovky	slovenčina	maďarčina
základné / kardinálie	Uplatňuje sa zhoda s nadradeným podstatným menom. <i>Štyria študenti prišli ↔ päť študentov prišlo</i> Od čísla 5 nahor je v slovenskom jazyku príslušné podstatné meno v G pl., napr.: <i>päť mužov, päť žien, päť detí</i> , kým v maďarčine zostáva v N sg.: <i>öt férfi, öt nő, öt gyerek</i> . Nesklonnosť: <i>jeden</i> v 21, 31... <i>dvadsaťdva študentov</i>	Podstatné mená zostávajú po číslovke v jednotnom čísle, napr.: <i>egy asztal – két asztal – öt asztal négy diák jött, öt diák jött</i> . Číslovky sa v pozícii prívlastku neskloňujú. Nie je zhoda v páde: <i>egy férfi t szeret</i> (A)
zlomkové / numeralia fracta	Sú zaradené medzi kardinálie. <i>Pol, štvrt'</i> sú nesklonné.	<i>öt öd, hat od</i> ‚päťina, šestina‘
skupinové / kolektíva	<i>dvoje, štvoro, viacero</i>	Vyjadrujú sa kardináliami, lebo pluráliá tantum absentujú.

radové / ordináliá	1, 2: supletivnosť, ďalej prípona vyjadrujúca aj gr. rod. Derivačné varianty: <i>-t-</i> , <i>-n-</i>	1, 2: supletivnosť, ďalej generálna prípona <i>-dik</i> .
druhové / špeciáliá	Označujú počet druhov, majú adjektívnu alebo adverbálnu podobu: <i>dvoj a-ký, päto r aký, dvoj ako, mnoho r ako</i>	Maďarskými ekvivalentmi sú prídavné mená tvorené zo základných čísloviek adjektívnymi príponami <i>két fajta, öt féle</i> .
násobné / multiplikatíva	<i>raz, -krát / razy / -násobný</i> <i>troj mo, troj itý</i>	<i>-szor /-szer / -ször / ízben/</i> <i>-szor os,</i> <i>három szor os an, hár -mas</i>
podielové / distributívne	prepozícia + pád: <i>po jednom</i>	derivácia: <i>egy en ként, egyes é vel</i> reduplikácia: <i>egy – egy</i>
číselné substantíva	<i>jednot ka, dvoj ka, dvoj i-ca, troj ka</i>	<i>egy es, két es, három as</i> Používa sa aj na zdôrazňovanie: <i>nyolcvanas Forint</i> namiesto bezpríznačkového <i>nyolcvan Forint</i> .

4. Záver

Číslovky sú tvarovo druhotným, no sémanticky jasne vyčleniteľným slovným druhom v oboch jazykoch. Ich sémantická a gramatická klasifikácia síce vykazuje odchýlky, no stvárnenie skutočnosti sa realizuje v totožných myšlienkových rámcoch. Ani v jednom jazyku nie je taký číselný pojem, ktorý by nemal ekvivalent v druhom jazyku. Rozdiely sú typologického a nie etnojazykového charakteru.

Našou porovnávacou analýzou sme poukázali na paralely a odlišnosti v logike skúmaných jazykov pri vyjadrení čísla osoby a vecí, resp. počtu a číselných hodnôt. Ukázalo sa, že z tohto aspektu maďarčina aj slovenčina inklinujú k stredoeurópskemu štandardnému vnímaniu a stvárneniu sveta, veľké výkyvy a extrémne, prekvapujúce odlišné rysy v jazykovom stvárnení logiky čísla a vyjadrenia počtu nie sú. Rozdiely, ktoré môžu vyvolať pocit cudzosti, sú formálno-typologického charakteru. Posilnenie čísla ako kongruenčnej kategórie v maďarčine možno odôvodniť agenerickosťou tohto jazyka. Existuje aj nedostatok zhody v čísle: *egy lány, öt lány*. Tvarotvorba čísla je v maďarčine transparentnejšia, no v oboch jazykoch sú alternácie kmeňov pri tvorbe plurálu. Maďarčina na rozdiel od slovenčiny nevyužíva číslo osoby na vyjadrenie vykánia. Mená majú v slovenčine – v súlade s indoeurópskymi jazykmi – diverzifikovanejšiu sémantiku z hľadiska čísla a to sa odráža aj v používaní čísla ako gramatickej kategórie mien. Pre maďarčinu gramaticky nie je dôležitá látkovosť či hromadnosť, singuláriá či pluráliá tantum nie sú alebo nie sú gramaticky relevantné. Napr. *Veszek egy szemüveget/nadrágot – jedny* je z aspektu maďarčiny nelogické, lebo predstavuje kolíziu lexikálneho významu sg. s gramatickým pl. Upozornili sme na rôzne prejavy antropocentrizmu z hľadiska pomnožných podstatných mien. V slovenčine inštrumentál a neutrum premostujú problematiku odlišnosti čísla podmetu a prísudku.

- AIKHENWALD, Alexandra: Grammars in Contact. A Cross-Linguistic perspective. In: Grammars in Contact: A Cross-Linguistic Typology. Eds. A. Aikhenwald – R. M. W. Dixon. Oxford: Oxford University Press 2007, s. 1 – 66.
- BENŐ Attila: Kontaktológia. Kolozsvár: Egyetemi Műhely Kiadó 2008. 201 s.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Kontrasztívny výskum jazykov. In: Jazykovedný časopis, 1971, roč. XXII, č. 2, s. 160 – 174.
- BUZÁSSYOVÁ, Klára: Pojem gramatickej kategórie v koncepcii slovensko-maďarskej kontrastívnej gramatiky. In: Jazykovedný časopis, 1977, roč. 28, číslo 2, s. 134 – 148.
- CSERNICSKÓ István – KARMACSI Zoltán: Szófajtan és morfológia. Beregszász: II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola 2008. 168 s.
- ČULENOVÁ, Eva – GYÖRGY, Ladislav: Vybrané časti zo slovenského jazyka pre prekladateľov a tlmočníkov. Banská Bystrica: Belianum, Univerzita Mateja Bela 2015. 202 s.
- DOLNÍK, Juraj et al.: Morfológické aspekty súčasnej slovenčiny. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 2010. 464 s.
- DOLNÍK, Juraj: Cudzosť – interpretácia – xenoznak. In: Dolník, J. et al.: Cudzosť – jazyk – spoločnosť. Bratislava: Iris 2015, s. 13 – 172.
- DRYER, Matthew S. – HASPELMATH, Martin (Eds.): The World Atlas of Language Structures. [online]. Leipzig: Max Planck Institute for Evolutionary Anthropology 2013. Dostupné na: <http://wals.info>.
- FURDÍK, Juraj: Gramatický rod a zhoda v slovenčine a v maďarčine. In: Z konfrontácie maďarčiny a slovenčiny. Red. F. Sima. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1977, s. 156 – 166.
- HEGEDŰS, Rita: Magyar nyelvtan. Formák, funkciók, összefüggések. Budapest: Tinta Könyvkiadó 2004. 338 s.
- HUMBOLDT, Wilhelm von: O rozmanitosti stavby ľudských jazykov a jej vplyve na duchovný rozvoj ľudského rodu. Preložil S. Ondrejovič. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 2000. 259 s.
- KAČALA, Ján: Jazykové kategórie v slovenčine. Bratislava: Univerzita Komenského 2014. 179 s.
- KESZLER Borbála et al.: Magyar grammatika. Budapest: Nemzeti Tankönyvkiadó 2000. 577 s.
- KRAJČOVIČ, Rudolf: Vývin slovenského jazyka a dialektológia. Bratislava: Univerzita Komenského 2009. 344 s.
- KRUPA, Viktor: Jednota a variabilita jazyka. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 1980. 165 s.
- KRUPA, Viktor: Metafora na rozhraní vedeckých disciplín. Bratislava: Tatran 1990. 180 s.
- LANSTYÁK István: Nyelvből nyelvbe. Pozsony: Kalligramm 2006. 296 s.
- LEHEČKOVÁ, Helena: Slavonic versus Finno-Ugric languages: On missing categories in grammar and cognition. [online]. In: Glossos, 2003, Issue 4, The Slavic and East European Language Resource Center Duke University. Dostupné na: http://slaviccenters.duke.edu/uploads/media_items/4leheckova.original.pdf.
- MANDELÍKOVÁ, Lenka: Základy morfológie slovenského jazyka. Trenčín: TrUAD 2016. 168 s.
- MISADOVÁ, Katarína: Kapitoly z morfológie maďarského jazyka. Kontrasztívny opis niektorých morfológických javov maďarského jazyka. Bratislava: Univerzita Komenského 2011. 133 s.
- MOŠAŤOVÁ, Michaela: Opozičný homomorfizmus v morfológickom systéme. In: Morfológické aspekty súčasnej slovenčiny. Ed. J. Dolník. Bratislava: VEDA, vydavateľstvo SAV 2010, s. 11 – 65.

- NAVRÁTIL, Ladislav: Nominálne slovné druhy. Nitra: Enigma 2009a. 215 s.
- NAVRÁTIL, Ladislav: Slovesá – kráľovský slovný druh. Nitra: Enigma 2009b. 111 s.
- OLOŠTIAK, Martin – GIANITSOVÁ-OLOŠTIAKOVÁ, Lucia: Deklinácia prevzatých substantív v slovenčine. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 152 s.
- ONDRUS, Pavel: Číslovky v slovenčine. In: Slovenská reč, 1962, roč. 27, č. 4, s. 223 – 234.
- ONDRUS, Pavel: Číslovky v súčasnej spisovnej slovenčine. Bratislava: Univerzita Komenského 1969. 147 s.
- ORAVEC, Ján – BAJZÍKOVÁ, Eugénia – FURDÍK, Juraj: Súčasný slovenský jazyk. Morfológia. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo 1988. 232 s.
- ORGOŇOVÁ, Oľga – DOLNÍK, Juraj: Používanie jazyka. Bratislava: Univerzita Komenského 2010. 229 s.
- PILECKY, Marcel: Základy porovnávacej fonológie. Pilišska Čaba: PPKE BTK 2007. 127 s.
- POKORNÝ, Jan: Lingvistická antropologie. Jazyk, mysl a kultúra. Praha: Grada 2010. 346 s.
- SOKOLOVÁ, Miloslava: Nový deklinačný systém slovenských substantív. Prešov: Filozofická fakulta Prešovskej univerzity v Prešove 2007. 338 s.
- VAŇKO, Juraj: Ohybné slovné druhy. In: Slovenský jazyk pre štúdium učiteľstva 1. stupňa základnej školy s vyučovacím jazykom maďarským. Red. T. Žilka. Nitra: Vysoká škola pedagogická 1995, s. 97 – 135.
- VAŇKO, Juraj: Syntax slovenského jazyka. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa 2015. 250 s.
- VAŇKO, Juraj – AUXOVÁ, Darina: Morfológia slovenského jazyka. Nitra: Filozofická fakulta Univerzity Konštantína Filozofa 2015. 158 s.

Jazyk a jazykoveda v pohybe II

Editorky

Bronislava Chocholová
Lucia Molnár Satinská
Gabriela Múcsková

Technický redaktor

Mgr. Vladimír Radik

Grafický návrh obálky

Mgr. art. Eva Kovačevičová-Fudala

Zodpovedný redaktor

PhDr. Pavol Kršák

Prvé vydanie. Z tlačových podkladov Jazykovedného ústavu Ľudovíta Štúra SAV vydala a vytlačila VEDA, vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, v Bratislave roku 2017 ako svoju 4288. publikáciu. 576 strán.

ISBN 978-80-224-1605-4